

21. 8433 / IX 19

СОЦІЯЛЬ - ДЕМОКРАТ

LE SOCIAL DEMOCRATE

XIX.

ОРГАН ЗАКОРДОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УСДРП.

ЗМІСТ:

1. Через двадцять років.
2. О. Бочковський. 1917 рік і українська нація.
3. І. Мазепа. Пробудження України в революції 1917 р.
4. Матеріяли і документи.
5. З преси.

212518

Poděbrady

1937

Соціалъ-

Ч. 8233/ІХ 19

Демократ.

КВІТЕНЬ

Ч. 19.

212518

1937.

ЧЕРЕЗ ДВАДЦЯТЬ РОКІВ.

З якою радістю, з якими надіями зустріли народні маси бунтової Росії революцій! Здавалося, що прийшов час, коли здійсниться найпалкіші мрії поколінь, гноблених цілі століття царською самодержавною машиною. Земля, суспільно-господарські реформи, політична свобода, вільний культурний розвиток, незалежність народів. І таки справді, в перші місяці революції Росія, за виразом Леніна, що прийшов із Швейцарії в квітні 1917 р., була "найвільнішою країною в світі".

Але доба свободи була дуже коротка. Не встигла демократія закорінитися, як прийшла безоглядна, кривава диктатура. Сподіванки і розчарування цієї зміни подій влучно висловив поет Тичина:

" Одчиняйте двері -
Наречена йде!
Одчиняйте двері -
Голуба блакить!
Ой, серце і хорали
Стали,
Ждуть....
Одчинились двері -
Горобина ніч!
Одчинились двері -
Всі шляхи в крові! "

Чому революція, що почалася під демократичним прапором, пішла під ярмо диктатури?

Перша причина - низький рівень політичної культури мас. Ці маси, розбурхані світовою війною, втратили чуття дійсності, жили самими почуваннями. Легко було тим, що уда-

вали "друзів народу"; викувати кайдани на народні маси. Обіцяючи масам усе негайно - мир, землю, конфіскацію фабрик і т.д., більшовики потягли за собою або неутралізували значну частину робітників, солдатів і селян у Росії й на Україні.

Дехто пробує тепер ставити питання, чи не ліпше б було Центральній Раді вже в перших місяцях своєї діяльності стати на шлях повного розриву з революційною Росією? Такі проєкти, що виникають у декого через 20 років після революції, мають лише теоретичний інтерес. Фактично ж при тій малій національній свідомості, яку мала Україна в початку революції, проголошення незалежності в перших днях революції було б для України національною катастрофою. Пригадаймо, що майже вся городська революційна і неревольційна маса була в той час в не-українських руках, не забуваймо, що в перші дні революції було в цілій Росії значне революційно-патріотичне піднесення /"оборончество"/ проти центральних держав, що могли загрозувати здобуткам революції. На Україні стояли великі маси російського війська, яке не лишило б від Центральної Ради й мокрого місця, коли б вона спробувала проголосити відділення від Росії в перших місяцях революції. Навіть Фінляндія, що мала й за царського уряду автономію, не могла відділитися в перші дні революції. Що ж говорити про Україну, коли тут треба було Грушевському та іншим провідникам писати брошури - "хто такі українці і чого вони хочуть"...

На діячів української революції сипляться обвинувачення, чому вони не зробили того й іншого. Зосібна багато тепер "критиків" у Галичині. Але можна критику обернути проти самих "критиків". Коли Центральна Рада проголосила в січні 1918 р. незалежність України, то чим займалися після цього тодішні провідники галицько-буковинської політики? Вони мріяли не про самостійність і не про соборність, а тільки про те, як би виторгувати у Відні автономію для українських земель в Австрії, йе більше!

Той факт, що революція пішла більшовицьким шляхом, відіграв фатальну роль не тільки в історії України, але також в історії цілої Європи. Не треба доказувати, що Ленін був "хрещеним батьком" усіх реакційних режимів у Західній Європі. Більшовизм привів до катастрофи демократів на Угорщині, в Італії, в Болгарії, в Югославії, в Німеччині і т.д. Провідники фашизму вчилися в російських більшовиків системи організації й терору. Більшовизм був і є страшною провокацією супроти демократичного со-

ціялізму в цілім світі.

Звірствами большевизму виправдують свої звірства фашистівські диктатори в різних країнах. Страхіттями сталінової "колективизації" реакціонери ставлять селянство різних країн у вороже відношення до соціалізму, бо, мовляв, державна панщина в советах - це й є справжній "соціалізм".

Револьційний процес на Сході Європи ще не скінчився. Але події останнього року свідчать про те, що вже там, під диктатурою Сталіна, відбувається послідній акт трагедії. Іде в масовім розмірі нищення терористів терористичними засобами.

Лихо буде, коли український народ не використає нового катаклізму Російської імперії в своєму інтересі, щоб остаточно вирватися з відновленої тьрми народів. Треба, щоб досвід револьційних подій 1917 року та піввік розквітів не минув даром, і щоб Україна не стала знову жертвою якої небудь нової диктаторської влади, що може зананувати в Росії після ліквідації большевизму.

1917 РІК І УКРАЇНЬКА НАЦІЯ.

Минає саме 20 років від вибуху великої револьції на Сході Європи. Знагоди цього звівелю робляться підсумки револьційних здобутків, головню з національного боку. Доводиться констатувати, що є в декого тенденція принизити значіння револьційних подій 1917 року. Закидається провідникам цієї револьції, що вони не мали належного розуміння для національного моменту й що в них соціалізм стояв на першому місці. Зокрема, молодша генерація-націоналістичної орієнтації - дуже критично осуджує своїх батьків.

Критика здорова річ. Можна й слід критикувати також історичні події. Але кожна критика мусить бути річева та безстороння. Особливо ж, коли розходиться про події історичного значіння. Перед історією треба бути чесним і, головню, не вільно бути демагогом, навіть з патріотичних міркувань. Не вільно до історичних подій підходити з мірков сьогоднішнього дня. Треба виходити з фактичного положення тодішнього моменту й головню з конкретно-го стану Нації. Про це, на жаль, забувають теперішні критики, особливо молодші. Вони забувають або не усвідомлюють собі, що без подій 1917 року неможливий був би і сучасний націоналізм. Бо щойно підчас бурхливих подій 1917

року остаточно утворилася українська нація. Воскресла з історичного небуття Україна. Треба об'яктивно ствердити, що з національного боку український нарід не був і не міг бути належно підготований до цього великого здвигу. В процесі історії, з причин здебільшого від себе незалежних, український нарід не розвинувся в модерну націю. Його національна структура не була розбудована. Бракували в ній головні елементи: міські та провідні. Було обмаль національно свідомої інтелігенції та не було національно свідомого робітництва. Не було також політичного виховання, особливо ж на Великій Україні. Дуже завмерли державницькі традиції. Фактично український загаль пройшов щойно культурний етап свого національного розвитку. Економічно був ще дуже кволий, а політично не мав змоги в задушливій атмосфері царської Росії належно окріпнути. Під цим оглядом, напр., австро-угорські народи були в значно кращому положенні, особливо ж Чехи. Австрійська конституція, хоч мало демократична, проте, давала наддунайським народам змогу кращого національно-політичного виховання.

. Іншов, в тій конкретній ситуації, несприятливих обставин було геополітичне положення України підчас світової війни, в яким молода нація без державницького вишколу, річ ясна, не могла дати собі ради. Тепер часто закидається М. Драгоманову його змагання за конституціоналізм у Росії. Як приклад Австрії показує, цей шлях був правильний. Чехи та українці в Австрії також боролися за австрійський конституціоналізм та парламентаризм, чому головню завдячували свої надбання у всіх ділянках національного життя. Через те, напр., чехи могли бути знаменито підготовлені до великого здвигу підчас світової війни. Не слід також забувати, що війна пройшла через Україну, руйнувчи та дезорганізувчи її. Особливо ж після вибуху революції Україна відчула на собі увесь деструктивний вплив здеморалізованої армії, тікавчої з фронту.

Хто хоче справедливо й чесно критикувати революційні події 1917-18 років, той не сміє про це все забувати. А беручи всі ці обставини на увагу, доводиться з найбільшим подивом ставитися саме до національних здобутків революції 1917-18 років.

Впродовж кількох місяців зроблено стільки, на що нормально треба б було пару десятків років. Було здійснене те, що ще пару років тому зараховувалося до політичних утопій і до нездійснених романтичних мрій. Був проголошений ІУ Універсал. Була відновлена українська державність. Була проголошена Соборна Україна. Історія мабуть не знає другого прикладу, щоб нарід поневолений, воскрес-

вчий у таких несприятливих обставинах, у таких коротких часі, мав такі величезні національно-політичні надбання. Пригадаймо собі, як повставали балканські національні держави або як творилася самостійна Італія. Україна не має підстав соромитися й тим менше недоцінювати своїх величезних національно-політичних здобутків під час революції 1917-18 років! Це вже залізний непохитний фундамент, на якому будуватиме майбутня історія. Це вихідна точка відновленої української державности. З цієї революції на-завжди буде звязана перша новітня спроба конкретизації ідеалу Соборности. Від 1917 р. українська справа стала міжнародним питанням. В дальших роках вона де-далі більше стає світовою проблемою. Не бачити цього не можуть лише політичні іпохондри або партійні маніяки. Вішати собак на соціалістів за кінцевий неуспіх цієї боротьби можуть анальфabetи в політиці, в соціології та в історії.

В обставинах 1917-18 років зроблено максимум. У цій ситуації жадний інший нарід не зробив би більше. Не забуваймо, що під час цих років "зрізалися" - Німеччина та Італія. Коли ж іншим меншим народам, як Фіни, Латиши, Чехи, Естонці пощастило втримати свою самостійність, так це пояснюється різними причинами та обставинами. Передовсім усі ці народи мали за собою кілька десятків років національного розвитку. Фінляндія була автономною країною; Чехія фактично мала широку автономію в національних справах; Латвія й Естонія аж до 80-тих років також мали деяку автономію. Всі згадані народи впродовж другої половини минулого століття розвинулися в модерні нації. Крім цього, це були народи числом невеликі. Займали також невеликі території, які легше можна було опанувати адміністративно та політично. Під час світової війни їхнє положення було краще. Антанта була на їх боці. Зрештою, їх державна самостійність не була для нікого загрозою. Натомість, самостійна Україна - це нова великодержава, що основно порушувала політичну рівновагу Європи взагалі й зокрема на Сході Європи, де на це претендували досі Москва та Польща. Таким чином під час революції й цих подій 1917-1918 років Україна опинилася у виїмково тяжкому положенні як з внутрішнього, так і зовнішнього боку. Треба було політично опанувати, державно зорганізувати й головню адміністративно поставити на ноги величезну територію. І все це без попереднього досвіду, без необхідних керувчих та виконувчих кадрів людей. Повторюю: доводиться визнати просто чудом те, що було зроблене в таких несприятливих обставинах, з такими малими силами й без належного підготування. Не треба тому бути гіперкритиками, а об'єктивно та безсторонньо оцінити здс-

бутки великого революційного здвигу, який подивляють навіть чужинці, що первісно вороже ставилися до української справи, не знаючи істоти українського руху /Табуї, гр. Чернін/.

Безпідставний також є закид щодо соціалізму. Не слід забувати, що в той час соціалізм був домінуючим світоглядом. Тоді всі були соціалістами. Вся та історична доба проходила під знаком соціалізму. Інакше це й не могло бути в часі такого великого революційного здвигу, коли на Сході Європи валився старий феодалний лад і коли треба було ґрунту перебудовувати весь господарський та суспільний устрій, а до того ще творити нові форми національного й державного життя. Знову доводиться констатувати, що мабуть ніколи досі в історії молоді народи не були поставлені перед таким тяжким завданням, зокрема ж нарід український. У всіх народів в той час на чолі стояли соціалістичні провідники. Під прапором соціалізму були пізніші лідери новітнього авторитарного націоналізму, як напр. - Піلسудський, Мусоліні. Вже після війни до С. Д. зголошувався навіть Гітлер і щойно згодом він став прихильником національного соціалізму робітника Дрекслера. Цікаво, що фашизм Мусолінія та гітлеризм, оголошувчи святу війну проти марксизму, проте, в питаннях господарських і суспільних не поривають зовсім із соціалізмом, а навпаки дещо залишають. Гітлеризм це навіть зазначає в назві своєї партії: національно-соціалістичної. Це майже парадокс, проте факт, як на наших очах большевизм націоналізується, а фашизм і гітлеризм у своїй державній економіці мусять переводити свого роду соціалізацію. Зрештов, і цей факт лежить органічно в істоті та в душі сучасної фази історичного процесу, це неминучий синтез соціалізму й націоналізму, як двох динамічних сил нашої доби. Помиляється той, хто проповідує сьогодні війну соціалістичному та національному світогляду на життя й смерть. Така війна є трагічне непорозуміння історії так само, зрештов, як і релігійні війни в минулому. Націократія, до якої безсумніву прямує сучасне людство, тому означатиме водночас тех і соціократів. Протинаціональний соціалізм є історичним анахронізмом, як і протисоціалістичний націоналізм. Майбутність належатиме органічній синтезі творчого націоналізму з конструктивним соціалізмом. Це все треба мати на увазі, коли ми хочемо безсторонньо оцінювати події 1917-18 р.р. Тоді остаточний наш осуд про цю велику добу в історії України не буде такий песимістичний і, головню, односторонній, як тепер іноді він буває в прихильників сучасного автократизму.

Щоб не було непорозуміння. Я далекий від того, щоб некритично апотеозувати весь перебіг революції на Украї-

ні зперед 20 років. Звичайно, були помилки: було їх багато й не могло не бути. Я хочу тільки констатувати й мав для цього підстави: ці помилки впливали не з соціалістичного світогляду, не з приналежності тодішніх провідників до тої чи іншої партії, але головню були обумовлені загальною не- підготованістю українського загалу, браком належно продуманої та обгрунтованої української національної та державної проблематики й політично вишколених та досвідчених провідників. Звідці певна імпрровізація в тодішній політиці, як цього можуть бути доказом Універсали Центральної Ради з ризиким перебігом і змінами в їх політичній лінії. Можна чути тепер скарги, що, мовляв, у той час не було демагогів чи навіть "фюрера". Гадав, що ці скарги безпідставні. Власне й навпаки: добре, що їх не було. Можна радіти, що без них українська національна революція була ділом цілого народу та виявом його політичної творчості й політичного хисту.

Звіво тому нарікати й впадати в національну меланхолів, згадувачи великі та незабутні події 1817-18 р.р. Навпаки слід бути гордим, що при своєму новітньому виступі український нарід, який прокинувся в буревії нечуваної досі революції, приспаний впродовж століть мачухов історієв, оклав свій державний іспит в кожнім разі задовольнявчи. Адже він був властиво "екстерном", без політичного вишколу та стажу, як про це вже була мова попередю.

Українське покоління, що робило цю революцію, мовляв, з голими руками, може з чистов совіств стати на суд історії. Воно не заперечує своїх помилок. Воно бачить і визнає мінуси революції зперед 20 років. Але водночас, воно бачить та констатує великі й безсумнівні плюси тої революції саме з національного боку. Констатує отже, що під час цих великих подій на кон історії вишла й цілим світом мусила бути визнана УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ, що поклала міцний і непохитний фундамент під своє державну самостійність і соборність. Відтак немає вже й не може бути такої сили, яка б вломила міць цього молодого народу. Жадна окупаційна влада не в стані подухати життєвого розгону нації, що воскресла та йде кривавим і тернистим шляхом назустріч до кращої своєї майбутности. Історія Радянської України, повна надлюдського трагізму й героїчного спротиву проти московського окупанта, є безсумнівним доказом непереможности Української Нації й певном запоруків недалекої її остаточної перемоги.

Повстане незабаром потужна українська Великодержава, якій припаде провідна й керувча роля на Сході Європи. Через Київ пройде майбутня політична вісь нашого су-

ходолу. Ця Соборна українська держава й визволена нація з вдячність й з пошанов згадуватиме велику революцію 1917-18 років і тих, хто в той бурхливий час світового хаосу з надлюдськими зусиллями клав фундамент під українську державну самостійність і національне об'єднання, з аморфної майже й здебільшого власне ще етнографічної сировини, викристалізовувачи модерну Українську Націю державновольну й державотворчу.

В історії України революційні роки 1917-18 будуть навіки вписані як пролог до нової в ній ери, як національний її Великдень.

О. Б о ч к о в с ь к и й.

ПРОБУДЖЕННЯ УКРАЇНИ В РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ.

Великі досягнення українських визвольних змагань в рр. 1917-21 є фактом, що говорить сам за себе. Досить порівняти той надзвичайно примітивний стан несвідомості та неорганізованості, в якому перебувало українське суспільство в передреволюційну добу з тим величезним українським рухом, що розвинувся вже протягом першого року революції, щоб сказати, що за два-три роки революції Україна досягла більше, як за ціле століття перед тим. Але цей відроджений український рух, як і вся українська визвольна боротьба тої доби, на жаль, мали свої великі хиби та недостачі, характеристичні звагалі для суспільних рухів, що розвиваються спонтанно, без належної попередньої підготовки та організації.

При оцінці української визвольної боротьби років 1917-21 вирішальними є два моменти, на які у нас не завжди звертається належна увага. Перший з цих моментів торкається характеру самої української революції. Для оцінки наших минулих подій дуже важно не забувати, що революція 1917 року вибухла для українців несподівано і що Україна до революції не була приготована. Це був рух в першу чергу загальнополітичний, що по цілій бувшій російській імперії намагався встановити новий республіканський режим замість царського. Національно українські маси почали активізуватися лише поволі й то головню під впливом діяльності Укр. Центр. Ради. Правда, вже з перших днів революції революційний рух на Україні, підчас різних маніфестацій почав набирати забарвлення національного, українського, але не зважаючи на це, момент соціальний ввесь час грав величезну, майже керівну роль в настроях українських мас. Гасла "земля і воля", "демократична республіка", "вся влада на-

родові" панували над всіма іншими. З кличами недемократичними і несоціалістичними не можна було показатися на льди. Всяка політика, скерована проти ідей демократії й свободи, в той час була б простим безумством, і ніякі українські маси за такою політикою не пішли б.

Це була доба, коли революційний рух розвивався під знаком найрадикальніших кличів, насамперед соціально-політичних. Ідеї демократії та соціалізму були такі популярні в народніх масах, що навіть деякі буржуазні українські групи прийняли до своїх програм соціалістичні домагання і назвали себе соціалістичними. Так в літі 1917 р. союз українських автономістів переіменувався на "Партію Українських Соціалістів-Федералістів", а члени націоналістичної Української Народньої Партії утворили в тому ж році свою організацію під назвою "Українська Партія Самостійників-Соціалістів". Самостійники-соціалісти аж до кінця свого короткого існування /здається, зникли в 1921 р./ залишилися під цією назвою, а соціалісти-федералісти наново переіменувалися на "радикальних демократів" вже тоді, коли опинилися на еміграції.

Словом, до самого виходу на еміграцію на Україні ввесь час була така ситуація, що коли б не було соціалістичних партій, то їх треба було б видумати. Коли б з вибухом революції на Україні не знайшлося своїх соціалістичних угруповань, то вплив російських партій на українські маси був би незрівняно сильніший, а значить і наслідки української боротьби були б менші в порівнянні з тими, що всетаки при всіх несприятливих умовах були досягнуті.

При тій могутній пропаганді, яку провадили на Україні російські соціалістичні партії всіх напрямків, з українських партій лише українські соціалісти могли успішно боротися проти російських впливів на українські маси. Пригадаймо, як перед революцією російські соц.-революціонери та рос.соц.-демократи /як меншевики, так і більшовики/ мали великий вплив серед українського селянства та робітників; але вже в грудні 1917 р., при виборах до Українських Установчих Зборів, за списки українських соціалістів подано понад 80% всіх голосів. Також масові протибільшовицькі повстання в 1919 р. і пізніше, як відомо, провадилися переважно під проводом українських соціалістів. Майже всі видатніші повстанські отамани на Україні були членами соціалістичних організацій. Сам тодішній командувчий більшовицькою армією на Україні Антонов-Овсієнко в своїх спогадах стверджує, що масові протибільшовицькі повстання на Україні в першій половині 1919 р. були ділом не

тих чи інших військових організацій, а головню справов українських соціалістичних партій. І це все було вже після того, як реакційний режим гетьманщини зміцнив позиції большевиків на Україні, створивши сприятливі умови для поширення большевицьких симпатій серед українських мас.

Керівна роля українських соціалістів в рр. 1917-19 була історичновою необхідністю. Ні одна українська несоціалістична партія в ту добу не могла виконати тої конструктивно-освідомлювчої загально-національної праці, яку виконали партії соціалістичні. Не визнавати цього - це значить заперечувати історичні факти. Коли навіть в російському суспільстві, що мало свої вищі верстви, своє інтелігенцію і т. д., після вибуху революції дуже швидко прийшло до керівної ролі соціалістів, то що казати про Україну, де українські маси майже виключно складалися з робітників та селян, що жили переважно інтересами соціальними, як більш для них болучими та зрозумілими, і лише в залежності від задоволення своїх матеріальних інтересів так чи інакше ставилися до національної справи. Українські селяне напр. не хотіли й чути ні про автономну ні про самостійну Україну без радикального вирішення земельного питання. З поняттям автономії або незалежності України в них звязувалась уява про більш вигідний розділ землі, оскільки б у цьому розділі не брали участі селяне з інших частин був. Росії і т. д.

Конфлікт між моментами соціальним і національним проходить червоною ниткою через всю українську боротьбу протягом перших років революції. В цьому був трагізм українських визвольних змагань цієї доби. Під впливом большевицької пропаганди цей конфлікт чим далі все більше розкладав, ослабляв і знесильвав і без того ще молодий та незміцнівший український національний організм. Розєднання українських сил через різне розуміння характеру та завдань революції на Україні почалося вже за часів Ц. Ради. Але режим гетьманщини, з його негативним впливом на національну свідомість українських мас, особливо загострив цю боротьбу між соціальним і національним на Україні. Українські робітники та селяне побачили, як "українська держава", виступавчи в оборону поміщиків та капіталістів, разом з тим ігнорувала інтереси працюючих мас. Це схилило симпатії українських мас, а також деякої частини українських провідників на бік большевиків з їхніми привабливими радикальними кличами. Сам був. голова Ц. Ради М. Грушевський, а потім і був. голова Директорії В. Винниченко /а що вже казати про багатьох інших! / стали жертвою поширення соціо-фільських настроїв на Україні.

Большевики використовували кожну нагоду для того, щоб дискредитувати українську владу в очах українських мас, як владу реакційну і протинародну. Тому, напр., утворення в лютому 1919 р. уряду Остапенка, без участі соціалістів /с.д. та с.р./ мало дуже негативні наслідки для тодішньої боротьби з російським навалом. Прихід до влади уряду Остапенка, що до того ж зосередив всю свою увагу на переговорах з "буржуазною" Антантою, був надзвичайно на руку большевикам. І вони це чудово використали для своєї агітації проти Директорії. В цьому відношенні доба існування уряду Остапенка була одною з найменш конструктивних для впорядкування внутрішніх відносин на Україні. Саме в цю добу загальна дезорганізація та хаос в настроях українського суспільства дійшла до найвищого щабля. І тільки через якийсь час, після утворення уряду під проводом соціалістів, вдалося знову піднести в українських масах настрої, сфокусовані проти російських большевиків і за українську владу.

Українські соціалісти добровільно відійшли від влади в лютому 1919 р., наслідком чого з Директорії вийшов Винниченко, з уряду Чехівський і т.д. Вважалося, що це може полегшити переговори українському центру з представниками антантського десанту в Одесі. Коли ж ці переговори ні до чого не привели, а тим часом правий курс української політики майже цілковито розвалив внутрішній український фронт, так що навіть Січові Стрільці на чолі з Є. Коновальцем, А. Мельником та О. Назаруком виступили з декларацією за радянську владу, то українські соціалістичні партії не знайшли іншого виходу, як знову стати ближче до керівного українського центру з метою притягти до нього якнайширші українські маси.

Треба сказати, що українські соціалісти робили це, керувчись тими самими мотивами загальних інтересів, як і при відкликанні своїх представників із уряду та Директорії у Винниці. На жаль, інше розуміння "загально-національного" було виявлено тоді українськими буржуазними партіями /самостійники-соціалісти, соціалісти-федералісти, народні республіканці та ін./, що входили до складу уряду Остапенка. Не зважаючи на повне банкрутство політики уряду Остапенка, представники цих партій після утворення нового уряду на чолі з соціалістами стали в гостру опозицію й навіть у боротьбу з цим урядом. І такий стан тривав аж до листопадової катастрофи в 1919 р. В той час, коли ціла Україна палала в огні великої революції й вимагала керівництва в кожному разі не в дусі стримання революційної енергії мас, українські несоція-

лістичні партії цього не розуміли і тому в своїй тодішній політиці не спромоглися стати вище своїх дрібних групових інтересів.

Просто смішно читати тепер писанину рівних наших "критиків", які, напр., бачуть причину наших минулих неуспіхів та невдач в тому, що, мовляв, в керівних українських кругах панував "ворожий українським інтересам" соціалістичний світогляд, який немов би базувався на старих та відсталих думках і почуваннях революцій минулого століття. Тому, мовляв, українські провідники, пройняті ідеалами гуманності та братерства, не організували військової сили і піано оголосили самостійність України, бо перед тим немов би довго тримали єдиний революційний фронт з московськими соціалістичними партіями і т.д. Треба ж було, мовляв, навпаки: "розгорнути стяг боротьби з соціалізмом і всесвітнім зидівством", взагалі "створити рух подібний до гітлерізму". /"Вістник", Львів 1937. чч. I-4/.

Ці критики не наче сьогодні впали з якоїсь іншої планети. Вони не хотять знати того, що якраз великі ідеї революцій минулого століття - демократія та народоправство - були тими ідеями, які в умовах революції 1917 р. відповідали настроям та інтересам широких мас на Україні і тому поза цими ідеями та гаслами в тих обставинах /як це показало також життя в Грузії, Латвії, Естонії, Фінляндії і навіть в Польщі/ нічого конструктивного для справи національного відродження не можна було зробити. Хіба це було випадкове, що теперішні критики з Донцовського "Вістника" в той час сиділи собі тихесенько в ролі маленьких писарчуків в місіях за кордоном й ані пари з уст не випускали для пропаганди своїх теперішніх "нових ідеологій" та "релігій"? Хіба це так собі, випадково, буржуазні українські партії засновували собі назви партій соціалістичних? Хіба це через демократичні та соціалістичні ідеї всі заходи Ц.Ради щодо організації українського війська скінчилися тим, що коли в лютому 1918 р. прийшло до рішальних боїв між Ц.Радою і більшовиками, то по українському боці залишились лише нечисленні регулярні частини та відділи добровольців-робітників і студентів, "українізовані" ж полки, проголосивши "неутралітет", відмовились від боротьби з російськими більшовиками?

Хіба це через панування соціалістичного світогляду від укр. фронту р. 1918-19 відійшли на бік більшовиків такі значні партизанські частини, як, напр. Григорієва, Зеленого, тощо? Пригадаймо: саме на початку 1919 р. Директорія заняла вже Київ і приступила до скликання Трудового Кон-

гресу; принцип організації конгресу викликав тоді величезне незадоволення в правих українських колах, що вбачали в трудовому принципі певну уступку большевицьким гаслам; а проте отамани Зелений і інші, під впливом большевицької агітації, оголосили Директорів "контрреволюційнов" й перейшли до російських большевиків.

А хіба не характеристичне для тодішніх відносин на Україні, що найбільший партизанський отаман Махно, коли поминути один випадок восени 1919 р., ні разу не знайшов спільної мови з українськов армієв, тоді як з російськими большевиками, як і з тим самим збольшевиченим от. Григорієвим, не раз вступав в офіційну угоду для боротьби з "буржуано-націоналістичним" українським фронтом?

Так виглядала в очах малосвідомих укр. отаманів та "ворожа укр. інтересам" ідеологія укр. соціалістів, в якій тепер дехто хоче бачити причину всіх наших неуспіхів та невдач. Трагізм нашої минулої боротьби в тому й полягав, що ця ідеологія була занадто українськов і занадто "націоналістичнов" для тих малосвідомих українських мас, що, запаморочені большевицьков пропагандов, йшли за цими отаманами. А що така мала національна свідомість українських мас була непоправним ударом в спину української боротьби, про це можна скласти собі уяву хочби вже з того, що напр. військові частини лише одного Махна, не рахувчи частин от. Григорієва, Зеленого та ін., нерідко начисляли в своєму складі грубі десятки тисяч вояків, головно з укр. селян, тобто були численіші, як ціла армія Укр. Нар. Республіки.

Спізнені на 20 років "критики" очевидно не в силі зрозуміти, що революція на Україні була своєрідним і дуже складним процесом, відмінним від того процесу, що відбувався напр. на Московщині. Українська революція по своєму характеру була насамперед революцієв соціальною і по суті лише початком революції національної. "Критики" не хотять признати, що штучно не можна було надати українській революції іншого характеру, ніж який вона мала, і коли б в рр. 1917-20 не було українського соціалістичного проводу, то за отаманами Махном, Григорієвим та іншими, що йшли з Московов, пішла б мало не ціла Україна! Чи це було б в інтересах укр. справи? Чи не було б це справжньов національною катастрофов, коли б ми не спромоглися ні на яку своє українську ідеологієв для того, щоб протиставити її варварському наступу московського імперіялізму?

Ні, не українська соціалістична ідеологія була причиною наших минулих неуспіхів та невдач. Причини цього були інші й глибші. Вони виходили далеко, за межі тих чи

інших політичних ідеологій, і тільки люди, заслужені різними модними ідеологіями не хотять цього зрозуміти.

х х х

Тут ми підходимо до другого моменту, що не менше важливий для оцінки нашої минулої боротьби. Цей момент торкається загального стану українського суспільства, в якому воно перебувало перед вибухом революції. Ті, що не знають або не хотять знати обставин, в яких почалася революція 1917 р., звичайно обходять мовчанкою цю справу, немов би наше суспільство під час революції 1917 р. було цілком підготованим для здійснення свого найвищого національного ідеалу і бракувало лише добрих провідників та відповідної політики. В дійсності ж справа стояла інакше. Революція 1917 р. застала цілий український народ в дитячому стані. Ми були ще наскрізь аморфнов етнографічнов масов. Майже всі міста на Україні, а значить і всі вищі верстви суспільства були чужі, неукраїнські. Всі школи для української молодости були російські. Тому ми не мали власної розвиненої інтелігенції, не мали належних кадрів людей підготованих та здібних для виконання тих величезних організаційних завдань, що їх поставила на порядок денний революція. Україна, з її територіальними просторами і неорганізованими та малосвідомими масами, для успішного ведення своєї визвольної боротьби потребувала таких численних кадрів підготованих людей у всіх ділянках нац.-державного життя, що їх вона тоді ще і в тисячній частині не мала й не могла мати.

Брак власних організаційних сил - це була головна слабкість нашої минулої боротьби. Ця слабкість давала себе в знаки на кожному кроці, починаючи від першого дня революції і до самої катастрофи українського фронту. Пригадує, як бувало. 1919 р. С.Петлюра жалівся на абсолютний брак людей, придатних до праці в армії та в адміністрації. Можна з певністю твердити, що коли б віками поневолена Україна не перебувала тоді в такому примітивному стані невідомости та неорганізованости, як це було в дійсності, то очевидно, що поза всім іншим вдалося б також приборкати й сваволь тих різних отаманів, що воліли "самотужки" визволяти Україну. Але загальна невідомість та неорганізованість укр.мас були тим ґрунтом, на якому так буйно розцвіла отаманщина на Україні, з її розпороченістю та нездатністю до об'єднання своїх сил, з її хаосом ідеологічних хитань, нарешті з величезним марнотратством пробулже-

них, але це малосвідомих та некрystalізованих українських сил.

Цікаво, що напр. ні в Грузії, Латвії або Естонії, ні в Польщі в той час не було такого партизанського руху, як це мало місце в нас на Україні. Причина цього проста. Ці країни, в наслідок іншої соціальної структури свого суспільства /мали свої інтелігенції і т. д./, розпоряджали не зрівняно більшими організаційними силами, ніж Україна. Завдяки цьому, соціалісти цих країн, що також тоді грали провідну роль в своїх суспільствах /нац.-визвольна боротьба всюди починається соціалістами!/, спромоглися об'єднати всі творчі сили своїх націй і за допомогою інших сприятливих умов збудували свої незалежні держави. Їм не стало на перешкоді те, що вони дійсно довгий час працювали в тісному контакті з російськими соціалістичними партіями, і зокрема грузинські соц.-демократи вважалися до творення власної держави значно пізніше, ніж соціалісти українські. Не соціалістична ідеологія рішала успіх або невдачу нашої боротьби, як видно також з подій у Галичині в рр. 1918-19. Там стояв на чолі український уряд з представників буржуазних угруповань, і все таки галицькі українці не можуть похвастатися більшими успіхами в своїй визвольній боротьбі, ніж - надніпрянці.

Нехай би вже "критики" перестали нарешті туманити собі й другим голову різними терезенями на взір того, що це, мовляв, соціалісти своєю політикою "спричинили непідготованість та недоарілість українських сил" і т. п. /там же/. Бо такий погляд ставить передпосилку, що українські соціалісти мали таку чудодійну силу, що одним махом могли б зробити цілу українську націю або зрілою, або навпаки незрілою в залежності лише від своїх бажань. На жаль, пояснення наших минулих неуспіхів та невдач мусимо шукати не в тих чи інших політичних ідеологіях /що, до речі, штучно не виростають/, а в загальному мадовідраданому стані нашого суспільства, як спадщині довгої та тяжкої неволі під кермом деспотичної Москви. Треба лише дивуватися, як при тих зовсім несприятливих умовах як внутрішніх, так і зовнішніх /війна майже на всі фронти!/, все таки вдалося зробити дуже багато для того, щоб справу визволення України раз назавжди вивести на широкий та реальний шлях, з якого вже повороту назад немає. Немає повороту до того скаліченого стану, в якому наш "окрадений" та приспаний нарід прокинувся з вибухом революції 1917 р. і тому звичайно не міг так швидко і з таким успіхом, як деякі інші поневолені

ні народи буйшої Росії, спромоглися на свою повну перемогу.

Нема сумніву, що коли б революція зосталась наше суспільство на вищому ступені розвитку, то не тільки пощастило б збити до одного українського фронту всі активніші українські сили, що були в нас дуже розпоршені та розбиті, але й на керівні ролі в самому українському проводі, як і всьди в державних установах та в армії, була б можливість висувати людей "кращих із кращих", людей з волею та характером, людей дійсно підготованих та здібних, а не так, як це було тому 20 років, коли фактично не було в кого вибирати, коли 40 мільоновий український народ без перебільшення міг почислити на пальцях всіх своїх свідоміших синів, коли на чолі цілої української боротьби в буквальному значенні цього слова стояла невеличка зменшка української інтелігенції, яка ніколи й мріяти не могла, що доля поставить її до виконання таких великих і тяжких завдань. І все таки ця зменшка людей, пройнятих революційним запалом і вірою в свою справу, підняла прапор боротьби за волю України і цей прапор з честю несла, жертвуючи своєю кров'ю і життям.

Чи після 20 років революції є в інтересах української справи сіяти в нашому громадянстві дилку, справді "ворожу інтересам нашого народу" неправду, свідомо викривляти та фальшувати нашу історичну дійсність? Пора вже нарешті хоч тепер, після 20 літнього досвіду, усвідомити собі дійсні причини нашої слабости в минулому і старатися конструктивними зусиллями зробити все для того, щоб якнайбільше зміцнити та підготувати сили українського народу до дальшої зовсім нелегкої боротьби.

І. М а з е п а.

МАТЕРІЯЛИ І ДОКУМЕНТИ.

Нова акція В. Винниченка.

Нижче містимо листування тов. І. Мазепи з В. Винниченком під час його недавнього перебування в Празі. Відомо, що останніми часами Винниченко став в опозицію супроти Москви і під гаслом "конкордизму" хотів би об'єднати українські політичні сили. Але Винниченко лишився й надалі комуністом і по давньому хитков лядинов, що живе політичними мріями. З цих мотивів члени УСДРП відмовилися від будьяких політичних переговорів з В. Винниченком.

Щоб не ширилося "баламуцтво", публікуємо ці листи,

зосібна й тому, що вони характеризують настрої деяких українських комуністів. Не пояснювати, що листи Винниченка мають у собі деякі зовсім безпідставні твердження, зокрема щодо його поведінки під час Паризького процесу.

Прага, 13. II. 37.

Вельмишановний Ісак Прохоровичу,

я розумів, що той мотив, який Ви навели для пояснення свого небажання брати участь у розмовах в питанні плебісциту на Україні є просто формальна причіпка. Дійсні мотиви й причини цього не бажання є інші. Одначе, я вважав за потрібне й на цей формальний мотив одповісти Вам в інтересах істини.

Насамперед, я як свідок на процесі Шварцбарта не виступав. Отже цього, здається, досить, щоб цей мотив з якого будь штандпункту загубив свою вартість. Мені, дійсно, було запропоновано з боку захистників Шварцбарта виступити в якості свідка взагалі, від прокурора, а не від Шварцбарта. Я згодився, але поставив умову, що я виступатиму проти вчинку Шварцбарта, а так само проти тих деяких свідків українців, які виступали з боку вдови Петльри. А саме проти тих свідків, які заявляли, що весь український народ був погромником. Я заняв той штандпункт, який я висловив і в "Відродж. Нації", що не укр. народ робив єврейські погроми, а тільки здеморалізовані елементи його. Цей свій штандпункт я виразно і твердо виставив захистникам Шварцбарта. Вони на нього мусіли згодитись. Але від моїх посвідчень потім одмовились, бо через деякі мотиви і міркування прийшли до висновку, що мої зізнання не можуть бути їм корисними. Такщо в список свідків я не був навіть занесений.

До цього дозвольте мені додати таке. Я знав, що Ви до мене ставитель, м'ягко кажучи, неприхильно. Не зважаючи на це, я вважав за свій обовязок довести до Вашого відому, що я ніякої не то що ворожости, а й неприхильности ні до Вас, ні до П. Феденка /який теж поділяє Вашу неприхильність/ не мав. Я особистої ніякої шкоди від Вас не мав, а Вас знав як людей, які по своєму бажають добра нашому спільному колективові й по мірі сил своїх роблять його. І цього досить, щоб я не мав до Вас персонально ніякої ворожечі. Я міг би цієї заяви не робити, але, може, прийдеться зустрітись на полі громадської роботи з Вами і в інтересах цієї самої громади, я не хотів би, щоб виникли непорозумін

ня через такі, властиво, невеликі річі.

З правдивов пошанов В. Винниченко.

Прага, 16.II.1937.

Вельмишановний Володимире Кириловичу!

Одержавши Вашого листа з 13.II, хочу Вас повідомити, що я відмовився від політичних розмов з Вами не через якусь там, як Ви пишете, персональну неприязнь чи ворожнечу до Вас, бо ніяких особистих конфліктів з Вами я ніколи не мав, а виключно з мотивів громадсько-політичного характеру.

Помимо того, що, на мою думку, Ви досі не реабілітували себе перед українським громадянством за своє поступовання підчас Паризького процесу, я взагалі не бачу рації політичних пертрактацій з Вами після всього того, що Ви писали й пропагували всі ці останні роки. Пригадайте собі хочби Вашу сміновіхівську брошуру "Поворот на Україну" з 1926 року, де Ви одверто захищали московсько-більшевицький режим на Україні, заявляючи, що цей режим не є окупаційний і т.д. Супроти цього варварського режиму Ви лояльно мовчали навіть в ті найстрашніші часи для України, коли мільони української людности гинули з голоду.

Тепер, після деякої перерви, Ви начебто знову хочете стати до активної політики. Щож? Зачекаємо фактів. Знавчи Вашу попередню нещасливу політичну діяльність, українське громадянство має право і повинно з великим зостереженням ставитися до Ваших різних "нових" планів.

З правдивов пошанов І. Мазепа.

Прага 18.II.37.

Вельмишановний Ісак Прохоровичу,

мені здається, що Ви так само тепер робите помилку, як зробили її в закиді мені про мою участь в процесі Шварцбарт-Петльєра. Виступавши так чи сяк у громадських справах, я старавсь мати на меті тільки інтереси колектива і ніщо інше. Іа засобів досягнення мети /себто цих інтересів колектива/ я не робив собі догм і ідолів, перед якими треба в усяких умовах при якихбудь обставинах все стояти навколішках. Поясню. В 1926 році, коли я писав брошуру "Поворот на Україну", були одні обставини й умови. Тоді, як і Вам відомо, українська стихія на Україні почала робити натиск

на московську, боротьбу можна було провадити і можна було служити інтересам колектива продуктивно. І тому я закликав їхати на Україну й помагати цій боротьбі. До 1932 року, як і Вам повинно бути відомо, ця боротьба провадилась досить успішно. І я радий, що й моя частка в цьому успіху є. Але, на жаль, московський націоналізм, переляканий успіхами національних колективів, зібрав усі сили, і пішов в атаку і розбив укр. стихів /не остаточно, звичайно/. Умови почали мінятися і тепер змінились так, що стає ясно, що боротися далі тими самими засобами, що від 1926 до 1932-34 - неможливо. Треба вдаватися до інших. Я це й роблю. Але заявляю, що коли б Москва знову змінила свою національну політику, коли б схотіла в житті здійснити свої декларації, себто, коли б гарантувала Україні дійсну самостійність і дійсний союз рівних державних організмів, я не робив би собі ідола з опозиції Москві й подумав би над тим, чи не корисніше для інтересів українського колектива прихильно прийняти таку зміну московської політики. Коли б Ви були на моїй доповіді, Ви б може краще зрозуміли підстави мого поводження. А так само може Вам видніше було б що і в цих зверненнях до Вас особисто та до інших людей, явно неприхильних до мене, грає роль тільки отой інтерес колектива і ніяк не мій особистий. Я гадаю, Ісак Прохоровичу, що Ви помиляєтесь, роблячи собі ідолів із засобів. В інтересах добра колектива можна і треба вступати в зносни з усякими чинниками, які хоч у найменшій мірі виявляють бахання допомогти здобути це добре. Це не вимагає ніякої зміни свого світогляду чи жертви своїми поглядами. Якщо Ви можете й хочете сприйняти як слід моє пояснення, це може бути так само на користь колективові.

З правдивов пошанов В. Винниченко.

З ПРЕСИ.

Nic Rhodus, hic salta!

Двадцять роковини української революції надхнули не одного публіциста і просто обивателя до виявлення свого "відношення" до подій 1917 р. Майже кожний приходить із своїм рецептом єдиного цілющого ліку, який тоді "напевно" врятував би Україну від дальшого поневолення. Як звичайно, найрадикальніші поради /через 20 років!/ дає п. Донцов. Отже, на думку цього борзописця, на Україні в 1917 р. треба було "той жевпівчий інстинкт /до приватної власности. Ред./ роздмухати в пожежу... проти соціалізму"/"Вістник", IV.37/.

Читавчи таке, чоловік тільки може руками розвести. Що правда, п. Донцов не був на Україні 1917 р., а опинився там уже аж під владов "русько-малоруссаго" гетьмана Скоропадського, в якого служив у пресовім б'юро. Але він, як редактор місячника, мусів би хоч з літератури знати, які були відносини на Надніпрянщині за Центральної Ради. Чи може він саме тому й редагує "Вістник", що про революційний процес 1917 р. не має зеленого поняття?

Отже, як було в дійсності на Україні з приватною власністю 1917 року? Які були настрої селянства? Не треба тут теорій. Звернемося до фактів.

В листопаді 1917 р. земельні органи Центральної Ради подали проєкт аграрного закону, в яким зазначено, що вільною від націоналізації має лишатися земельна власність до 40 десятин. Як до цього поставилася селянська більшість Центральної Ради? В листопаді 1917 р. на сесії Центральної Ради члени-селяни говорили:

Селянин Манько: "Приїхати з таким законом додому, значить - дістати друком". Селянин Хволенко: "Якщо такий закон пройде, /звертавшись до Центральної Ради/ то ви не ділічі від народу!... Ми доросли до соціалізму!" Селянин Міцкевич: "Нехай скажуть ясно, чи земля селянам, чи ні? Коли селянам, то скасуйте власність на землю з корінням". /"Нова Рада", ч. 211/.

Нехай би п. Донцов тоді спробував "роздмухувати інстинкт" приватної власності проти соціалізму між українським селянством! Цей "мудрий по шкоді" редактор постарався накидати п'ятами з України, як тільки завалився режим Скоропадського, отже втік від української революції! Чом же він тоді не скотів показати, який з нього "Марат"? А тепер легко писати всякі нісенітниці. Панам типу Донцова, що тепер критикують людей і обставини 1917 року і нахваляються, що б вони могли тоді зробити, можна нагадати стародавню байку про того хвалька, що заважався, якто він високо скакав на острові Родосі. Але один із врби, що обступила його, сказав хрестунові: "Тут Родос, тут скачи!" І тим примусив хвалька замовкнути. Та наші "Родосці" не пара античним, бо ж папір не зміє червоніти, а тому пишуть, що тільки влізе в голову.

Vydavatel : A. Kozlovský, Poděbrady - Zámek.